

ресурс] / Литературная Россия on-line. – 2004. - №41. – Режим доступу: <http://www.litrossia.ru/archive/118/history/2788.php>;

Кружков: Кружков Григорий. Белая богиня и черный кентавр. Поэтические мифы Р. Грейвза и У. Б. Йейтса. [Электронный ресурс] / Новый Мир. – 2009. - №6. – Режим доступу: http://magazines.russ.ru/novyi_mi/2009/6/kr12.html

Сторожук Вира. «Белая Богиня» Роберт Грейвз – мифопоэтика с женским лицом.

В статье анализируется мифопоэтическая концепция выдающегося английского мифокритика XX столетия Роберта Грейвза в его книге «Белая богиня: историческая грамматика поэтической мифологии». Исследуются ведущие лейтмотивы произведения: мистическая сущность Музы и историческая основа Мифа, а также мировоззренческие представления писателя. Раскрыто мифологическую природу поэзии и рассматривается система связей «поэт - Белая Богиня», «поэзия - Белая Богиня».

Ключевые слова: миф, ритуал, магия, мифопоэтика, Муза, концепция, символ, матриархат.

Рецензенти: Лановик З.Б., д-р філол.наук, проф. (Тернопіль)
Яцків Н.Я., к.філол.наук, проф. (Івано-Франківськ)

РЕЦЕНЗІЇ

Наталія Науменко, проф. (Київ),
Анатолій Гуляк, проф., (Київ)

Засвідчена мотивація у нарисовому жанрі

(Микола Зимомря. Час і життя. Художньо-документальні нариси / Упорядкування Івана Зимомрі, передмова Любомира Сеника. – Дрогобич: Посвіт, 2012. – 644 с.)

Наприкінці 2012 року побачила світ книжка Миколи Зимомрі під багатозначною назвою «Час і життя». Це – збірка художньо-документальних нарисів, які об'єднує тематична націленість у сполучі зі змістовими та образними наповненнями. Для останніх характерні розмаїті авторські рефлексії, що служать

певним ключем для розуміння «тексту в тексті», а водночас і збагачують наративний світ у засвідченій мотивації.

«Погляньмо уважніше на гори, і ми справді побачимо, як одна вершина внутрішньо гармонує з іншою, хоч, на перший погляд, вони ніби зовсім не схожі. Цю гармонію витворює віками могутній природотворчий ритм, його багатоманітність. Так ритмізується дуб із липою, клен із в'язом, граб із ясенем, утворюючи цілокупний багатоголосий масив – ліс.

Білий і вільний вірш – це ті самі природні масиви... Такі вірші, якщо вони написані справді талановито, сприймаються цілісними».

Наведений вислів Павла Мовчана свідчить про те, що кожен літературний жанр, стиль, версифікаційна система у момент свого зародження й розвитку отримували певні метафоричні тлумачення. Надто ж сильне, катарсичне враження справляють величні метафори природи, серед яких на одному з перших місць – гори.

Здавна гори вважалися цариною духовних підйомів, спілкування з добрими силами, місце для високих думок і споглядань. Гора – Світова вісь, зв'язок між небом і землею, сходи на небеса, місце одкровення, ініціації, переродження. Скільки легенд було пов'язано з горами, скільки оронімів – гірських імен – стали символічними й навіть архетипними!

Біблійні гори Синай, Кармель, Фавор і Голгофа. Міфічна гора Каф, що її створив Аллах, аби убезпечити людей від постійних землетрусів.

Гори Гімалаї – «дах Усесвіту».

Тибетські гори, серед яких, за переказами, загубилася Шамбала.

Гори Анди, з яких починалася культура сучасної Латинської Америки.

Гора Афон, осередок християнської віри, – сьогодні вона визнається навіть своєрідною державою в державі: Афонська Республіка на теренах вічно молодой Греції.

Уральські гори, де живе знана з переказів Павла Бажова Мідної гори хазяйка – берегиня незліченних скарбів, віднайти які дано лише достойному.

І, звісно, Карпати, у дивовижному царстві яких злинув Святий Дух на співців української Душі: Юрія Дрогобича, Івана Франка, Осипа-Юрія Федьковича, Василя Стефаника, Марка Черемшину, Ольгу Кобилянську, Юлія Боршоша-Кум'ятського, Гавриїла Костельника, Дмитра Павличка та багатьох інших.

І не лише витончені видава гірських лісів, верховин, полонин і кичер, пасовиськ і плато, а й сповнені небезпеки мандрівки горами неодноразово оспівувалися у прозі та поезії. Аналіз нарисів Миколи Зимомрі зі збірки «Час і життя» переконує: автор обрав напрочуд надійну стратегію гірської подорожі, послуговуючись конкретним правилом. Його можна б сформулювати так: не просто оминути небезпечну розколину між скелями, а побудувати через неї міст, щоб і ті, хто йде за провідником, могли відчутти руку того незримого Ангела-хранителя, який допомагає подорожньому подолати шлях.

Є ще одна річ, на яку не можна не звернути. Це надзвичайно багата синонімія до дієслів, що позначають головні етапи життя, надто ж – народження людини. Микола Зимомря воліє говорити про свого сучасника не просто «з'явився на світ», чи «народився», а скаже: «Передвічний благословив струмені живої води на час його [Михайла Волощука] народження»;

«...малинові дзвони несуть веселе й добре в казкову даль батьківських коренів» (про Я. Грицьковяна);

«Василь Поп вперше побачив світ під високим небом Хуста... Звідси в тиху та ясну погоду зримо видніються все ще живі руїни древнього замку»; «Петро Гудивок привітав білий світ на Великдень»;

марафон життя Романа Гром'яка «започаткувався... під теплим по-весняному нескрипучим дощем 21 березня 1937 року»;

«Що ж то був за світ, який Ігор Добрянський побачив 3 травня 1955 року? Час був зачарований»...

Прикметно, що першою віхою, першим піком, який відкриває для своїх сучасників Микола Зимомря, стала постать Петра Лодія (1764 – 1829) – уродженця доби «пізнього бароко», предтечі раннього романтизму, філософа, поета та перекладача. Це ж він першим доніс до українського вдумливого читача концепти німецької класичної філософії (переклавши на рідну мову «Елементи філософії» Ф. Баумайстера), що на них потім

закільчилася його власна філософська теорія: згідно з нею, «світ є струнка та цілісна система, підпорядкована внутрішнім законам, а природа – це основа людських знань, духовних змагань людства».

Одвічну дилему про пріоритет розуму чи чуття Петро Лодій розв'язав на користь їх органічної єдності (як свого часу еллін Емпедокл обстоював єдність стихій Землі, Води, Вогню та Повітря у світотворенні, не виокремлюючи жодної з них першоосновою, як це робили, скажімо, Фалес, Анаксимен чи Геракліт).

На карті українського духовного узгір'я за іменем Петра Лодія постає ціле гірське пасмо – його краєни з карпатських земель, побратими по перу та долі, сучасники та послідовники, енциклопедично освічені вчені Василь Кукольник, Михайло Балудянський, Іван Орлай, Михайло Лучкай, Августин Волошин, Гавриїл Костельник, Іван Мірчук, Дмитро Німилович, Степан Добош, Степан Штефуровський, Іван Маргітич, Кирило Галас, Степан Кишко, Василь Пагіря.

Стислі життєписи цих діячів змушують укотре поспіль замислитися: наскільки сучасній Україні бракує таких людей – науковців, які «мислять глобально, а діють локально»; які «йдуть урівень із природою, а не намагаються зірвати завісу» (за висловом М. Булгакова); які не згодні віддати перевагу сьогоденним меркантильним проблемам перед нагальними потребами усієї української суспільності.

Адже Василь Кукольник залишив чималий доробок у галузі економіки та правознавства – відомий, щоправда, більше в Росії, ніж в Україні; Михайло Балудянський відзначився значними здобутками на ниві політології та політичної економії (саме він і впровадив цей термін в український науковий обіг); Іван Орлай явив себе європейському світові в іпостасі медика, фізіолога, мінералога та біолога (наукову роботу вів спільно з Й.В. Гете; на його честь було названо квітку «Орлай-грандіфлора»); Михайло Лучкай уславився працями «Грамматика словено-руська» та «Історія карпатських русинів» (в шести томах).

Августинові Волошину належить чимало актуальних і сьогодні розвідок на теми педагогіки – «О соціяльнім вихованню», «Педагогіка і дидактика», «Педагогіка і психологія», «Методика народно-шкільного навчання» тощо, сполучених лейтмотивом: «Навчити учнів розуміти прекрасне в житті, природі, вміти

віднайти дивосвіт краси в літературному чи мистецькому творі – ось завдання для досвідченого педагога-вихователя». І не важить, що повсякчас змінюються вимоги до вищої школи у часопросторі інтеграції наук, – основним рушієм освіти та науки є випускники всебічно ерудовані, здатні приймати творчі, часом неординарні та сміливі рішення.

Вчений-богослов, письменник, літературний критик, публіцист, видавець – отець Гавриїл Костельник. Своїм авторитетом він сприяв пошвавленню зацікавлень німецьких учених до нашої культури, зокрема Едуарда Вінтера (як це мало місце в часи романтизму, коли Йоганн-Готфрід Гердер стверджував, що Україна стане другою Елладою)...

Самобутній «патріарх українського слова», історик, публіцист, письменник і літературознавець, нині живий-здоровий Василь Пагіря, для якого сув'язь лісу, гір та літератури не є звичайною метафорою: за свідченням М. Зимомрі, «у ньому уособлено всі усі гатунки сонцецвіту – повстистий, великоквітковий, альпійський, а найбільше – сонцецвіт блискучий».

Подолавши карпатський хребет, читач несподівано опиняється на освітленій сонцем терасі, з якої виразним контуром вимальовується постать уродженого харків'янина Юрія Борєва.

При цьому імені одні одразу згадають філософські й мистецтвознавчі праці «О комическом», «О трагическом», «Введение в эстетику», «Художественные направления в искусстве XX века», «Эстетика. Теория литературы: энциклопедический словарь терминов», за якими, можливо, свого часу готувалися до іспитів, писали курсові та дипломні роботи. А комусь спаде на думку двійко-трійко цікавих фактів, наведених у тритомнику «XX век в преданиях и анекдотах», зокрема й цитата, що приписується В'ячеславу Чорноволу та згадується сьогодні доволі часто: «Де два українці – там три гетьмани».

А дехто пригадає, що Ю. Борєв торкався гіпотези «комп'ютера-поета», яка виникла ще в 1960-х роках. Відтоді чимало говориться й пишеться про створення «штучного інтелекту», здатність електронно-обчислювальної машини створювати прозові або віршові тексти (окрім Ю. Борєва, тут можна згадати й А. Колмогорова, В. Кожинова, Л. Озерова,

Г. Хільмі). Одначе у своїй «Естетичі» Юрій Борисович запрошує реципієнта придивитися до плоду натхнення одного англійського комп'ютера, аби зрозуміти сутність «кіберпоета», теоретично описаного, але практично неможливого:

КОМАХА

Усі діти малі та брудні,
Залізо може перепиляти всіх драконів,
І всі бліді, сліпі, покірливі води очищуються.
Комаха, німа та обпечена спекою,
Виходить з личинки.

То як же комаха потрапляє в це хутро?

Читач переконається, що цьому верліброїдові, «написаному» машиною, бракує чару поезії, оскільки бракує йому людської душі та її чарів. У розгляді цього вірця Юрій Борєв послідовно доводить, що машина людини не замінить, що комп'ютер варто поціновувати не як заміник поета, а як допоміжний засіб творіння.

Та Микола Зимомря показує нам постать науковця у зовсім іншому ракурсі: «В особі Юрія Борєва представники народів «однієї шостої світу» і, зокрема, Шевченкової Вітчизни мали свого прихильника. Вчений... мав це за честь, а, може, й за потребу душі – так, служити для блага упослідженого краю, де судилося пізнати перший схід сонця над Слобожанщиною».

І знову на обрії – Карпати. Цілої гами холодних і теплих відтінків, кольорів сонця та снігу не шкодує Микола Зимомря, аби змалювати культурно-освітні постаті, у т.ч. учених, літературознавців, перекладачів і педагогів – Степана Злупка, Любомира Сеника, Ярослава Барана, Василя Попа, Михайла Волощука, Миколи Мушинки, Олега Поляруша, Володимира Задорожнього, Івана Хланти, Дмитра Павличка, Іллі Галайди, Романа Гром'яка, Михайла Шалати, Марії Опаленик, Ярослава Грицьковяна, Омеляна Вишневського, Василя Марка, Миколи Євтуха, Корнеля Сятецького, одне слово, ще багатьох інших на тлі національної та європейської культур.

Варто зупинитися на есе-портреті Дмитра Павличка. У ньому йдеться передусім про вихід у світ його нової збірки-білінгви «Княгиня Європи», яка стала подією знаковою в сучасному літературному житті. Адже «його художні образи

вражають, захоплюють, задаровують динамікою, новими асоціативним ходами, а також мистецькими барвами, несподіваними зосередженнями на тому, що виокремлює час у житті людини та суспільства». І переклади віршів «У Стефаника», «Краса», «Земля з Тарасової могили», «Мовчання», «Свобода», «Молитва», «Україна», «Оранта», «Мамине слово», «Зеленим вогнем берега...» та інших (усього до збірки увійшло 111 поезій в перекладах Йони Грубера, Ірини Качанюк-Спех, Миколи Зимомрі та Івана Зимомрі) адекватно доносять думку та чуття поета до німецькомовного реципієнта.

Враження літературознавця від знайомства з автором (чи то особистим, чи з книжок), із його художніми та науковими творами, своєю чергою, зумовлюють усі подальші сприйняття та переживання, й у результаті формується портрет унікальної людської особистості з лише їй притаманним складом розуму, волі, душі.

І Майстер здатен прозріти нові й нові штрихи цього портрета – так, як це зробив Микола Зимомря, посприявши Павличку в оприлюдненні збірки «Наперсток» 2002 року та явивши його читацькому заголові як поета-верлібриста. Звернімося хоча б до заголовного вірша:

У Празі, / на Золотій вуличці, / вузькій, зачиненій, як
наперсток, / я купив наперсток / і втішився, мов дитина.

Містичного відтінку оповіді надає хронотопічний образ Золотої вулички у Празі: відомо, що на ній жив Ф. Кафка, і для досвідченого реципієнта це створює горизонт очікування мотиву перетворення. І таке перетворення відбувається – знайдений через багато років наперсток в уяві ліричного героя викликає до життя образ матері: «Вона ніколи не була в Празі / на Золотій вуличці, / але я заглядаю у віконця / чужих будинків, / так ніби моя мати / в одному з них / от-от з'явиться і скаже: / Нарешті ти знайшов / мій наперсток, а казав, що його нема!»

Як говорив сам Павличко, «поезія такого роду має сповідальний характер, не терпить прикрас, зайвих слів, емоційних збурень. За формою це – вільне записування мислі, а за духом – правда, яка не любить приоздоблюватися, але й не набридає своєю наготою». Таке розуміння природи вільного віршування могло виникнути, як сказав би Микола Хвильовий, лише завдяки

тривалому рухові «через глибоку культуру класичного вірша», неперевершеним майстром якого Д. Павличко лишається й досі. Цю тезу можна кваліфікувати й як визначення верлібру – завдяки чітко окресленому співвідношенню змісту та форми у творі.

Літератор, утвердившись у своєму стилі, окресливши коло тем та жанрів, рано чи пізно відчуває інтерес до наукового осмислення писемних явищ. Назвати й описати вади чи переваги літературного твору, з'ясувати його життєві джерела, час і обставини написання – важливо та обов'язково.

Це своєрідна підготовка, з якої починається священнодійство – літературознавча робота, у якій фахівець «розщеплює атомне ядро» творчого задуму, виявляє неповторність філософії досліджуваного автора та намагається знайти для твору гідне місце у концепції художнього пізнання й осмислення світу.

І ця робота більш авторитетна, якщо літературознавець сам є письменником. Так, Микола Зимомря, наголошуючи у своєму нарисі на знакових творах Павличкового доробку, скеровує думку реципієнта й до його естетичних поглядів. Варто звернутися бодай до опису творення поезії, написаного в унісон із «Секретами поетичної творчості» Івана Франка:

«У першому «гарячому» і священному періоді [творчого процесу], коли відбувається ніби виверження з глибин підсвідомості забутих вражень, відкладених там життєвим досвідом образів, поет формує лавину почувань і думок словами... Але творчий процес, хоч яким би він був психічно складним, загадковим, індивідуальним, і непіддатливим для найменшого змеханізування, все-таки, мабуть, у кожного поета перемирюється або завершується «технічним періодом», коли спадає емоційна напруга, втихомирюється розбурхана фантазія, а свідомість аналізує недоліки або достоїнства писаного чи вже в чорновому варіанті закінченого вірша.

Саме в цей «технічний період» своєї праці поет може скористатися справжнім словником рим, щоб надати змістові й формі свого твору більшої гармонії, самій формі більшої досконалості, щоб, крім усього іншого, через неповторюваність рим зберегти неповторність свого нового творіння».

Чи не таким шляхом творилися й творяться поетичні нариси та есе самого Миколи Івановича?

На це питання відповідь можна знайти у галереї портретів, писаних у стінах Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (у якому професор М. Зимомря виступає членом спецради за спеціальністю «Порівняльне літературознавство», принагідно збираючи золоті крихти слів, образів, концептів та наукових думок, що про них потім буде створено нові нариси та поетичні есе).

Письменницько-педагогічне «гроно п'ятірне» викладачів Інституту філології, що їх із-поміж численних представників Київського університету обрав автор як найдостойніших, зробить честь будь-якому європейському університетові. Витончений знавець східної поезії Людмила Грицик; перекладознавець Олександр Чередниченко, який, перефразовуючи В. Стефаника, словом «прокладає мости до зізд»; самобутній поет-мовотворець, володар «світу світів – мови» Анатолій Мойсієнко; Олександр Астаф'єв – невтомний мандрівник по світах, якому підкоряються й поезія, й роман; Анатолій Гуляк, про якого годі й сказати, кого з класиків української літератури він не міг би процитувати напам'ять. Кожного з них Микола Зимомря поціновує як найкращого друга, для кожного знаходить наймісткіші слова.

Пригадується, що М. Зимомря «світлом слова – трунком із чаші Радості» свого часу назвав віршовий доробок Йосипа Фиштика, уточнивши: «Гармонійність поетичних узагальнень, що створюють мікросферу довіри, відтінену по-філософськи закромним смислом утверджувати високу духовність між людьми. Тут не слід шукати ускладнених витків чи метафоричних ключів від форту Буаяр...».

І надалі подано довгий ряд назв, які самі собою спонукають прочитати ті поезії, спроеціювати їх на свій естетичний досвід, зрозуміти кожне слово, спрямоване до серця та розуму: «Отча криниця», «Рідний Києве мій», «Душа нова весну стрічає», «Угодники розбрату», «Кольори життя», «Світання», «Дні мої», «Маленьке диво», «Сівач», «Колосок», «Бджоли», «Старий камінь», «Минущість», «Травнева злива», «Дві скрипки», «Світ для двох», «Кровообіг весни»...

Можна подумати, що деякі з зазначених назв, говорячи сучасною науковою мовою, «створюють горизонт очікування» чогось уже відомого, неодноразово оспіваного у поезії (це, до речі,

викликає асоціації з іронічно-саркастичними пасажами А. Малишка про вірші з різноманітними «солов'їними» заголовками, див. «Думки про поезію»). Та водночас за «старими» назвами та образами приховано одвічно новий зміст: «Нам небагато для щастя треба, / Щоб квітло поле і синє небо, / Щоб ми лишались завжди собою / І мали долю у житті...» («Лишаймося собою»)

Підсумовуючи, можна зауважити: метою цієї масштабної роботи Микола Зимомря, власне, як носій нарисового жанру поставив показати просторово-часову панораму української науки та культури як різногранної динамічної системи з її істотними характеристиками «тут-і-зараз», із органічними спадкоємними зв'язками та вірогідними перспективами в проекції «тут-і-завжди». Завдяки цьому 644-сторінкове монографічне видання перетворилося на широке семантичне поле з численними гіпонімами (персоналіями, творами, жанрами, стилями) та гіперонімами (періодами розвитку), взаємодія яких скерована на виявлення сутності української культури в контексті світової.

... Добротою людською натомлений день

Приходить спочити до срібної ночі.

І вірш –

тільки віршем високим

повинен прийти до людей:

Очі в очі (Анатолій Мойсієнко).

Завдяки невтомній творчій роботі Миколи Зимомрі митці приходять до людей, аби відбувся емоційний діалог «очі в очі» – без нього неможлива ні художня творчість, ні наукове спілкування. Навіть якщо Нестор-літописець творив свою «Повість минулих літ» практично у повному усамітненні, він повсякчас думав про своїх майбутніх читачів – «чительників», як говорили в пізніші барокові часи, – і звертався до кожного з нас із запитанням «Звідки єсть пішла Руська земля?» Відповіддю на нього може бути просте речення – «З мови». З мови, яка завжди була й лишається головним визначником естетичного чуття та менталітету всіх народів. За слушним твердженням автора передмови, відомого українського літературознавця та письменника Любомира Сеника, «зацікавлений читач віднайде на сторінках збірки «Час і життя» багато реалій з життєпису знаних діячів, цікаво розгорнутих розповідей. Вони

зворушують не тільки вмілою організацією переказу фактів і подій, але, у першу чергу, емоційними забарвленнями, ліричними відступами, інформативними повідомленнями та ситуативними імпровізаціями». До цих слів можна додати: той, хто прочитає рецензовану книжку, матиме, поза всяким сумнівом, радість для душі.

Микола Зимомря, проф. (Дрогобич)

Микола Ткачук, проф. (Тернопіль)

Голоси пам'яті й культури визначного поета

(Дмитро Павличко. Голоси мого життя. Статті, виступи, інтерв'ю. Документи. – Київ: В-во Соломії Павличко «Основи», 2013. – 744 с.)

Сказати б замість заспіву: на сторінках «Літературної України» від 28 лютого 2013 року надрукована змістовна стаття Віталія Радчука під неоднозначною назвою «Америка – світові: читайте Павличка!». Прагнемо зробити «вкраплення», оскільки поділяємо це цікаво закріплене твердження: «Поезія – це намолений храм, де слова мають значення тому, що їх вимовили тисячі людей. Вона примхлива й багатовимірна. А тому не знає ні школи психологів творчості чи біографістів, ні рецептивної естетики, герменевтики чи візіонерства, ні «нової критики», структуралізму, дискурсології... ».

Либонь, можна б продовжити цю вдало сформульовану думку, власне, про «намолений храм», споруджений Дмитром Павличком – поетом, перекладачем, літературознавцем, критиком, публіцистом, політиком, дипломатом, громадським діячем... Стільки захоплень, устремлінь, творчих змагань! Цілісна дециця досі зробленого міститься у системному виданні «Твори» Дмитра Павличка у десяти томах: перші чотири томи репрезентують оригінальні поезії, що представлена в розвитку; у наступних томах – від п'ятого до десятого – широко подано його потужний перекладацький доробок (К.: Видавництво Соломії